

BIEJJIENAALKOE-BÆJHKOEHIMMIE

Biejjenaalkoe-bæjhkoehtimmie Biejveálggo-tjielggidus Bæjjeáallgo-tjielgadus Beaiveálggu-julggaštus Beaiveálggu-čõõdtõs Beaiveálggu-erklæringen

Daate saemiedigkieraerie lea jienebelâhkoeraerie mij lea tseegkesovveme dâehkijste Nöörjen Saemiej Rijkhesiebrie, Ávjavári Johttisápmelaččaid listu jìh Gaskoehkrirrie – dan mænngan gohtjesovveme laavenjostoegejmieh.

Biejjenaalkoe-bæjhkoehtimmie lea politihkeles vâarome laavenjostose saemiedigkieboelhken 2021-2025.

NORGGA
SÁMIID
RIKKASEARVI

Guovddášbellodat

Ávjavári
Johttisápmelaččaid listu

Sisvege

- 06 Aalkoe
- 07 Saemietriëgkenasse, saetniesvoete jìh likteme
- 07 Mìrrestalleme
- 08 Gielh
- 08 Maanagierte jìh skuvle
- 09 Maahtoedaerpiesvoete jìh jollebe ööhpehtimmie
- 10 Dotkeme jìh statistihke
- 10 Klijma jìh eatneme
- 10 Jielije voenges seabradahkh
- 11 Duedtie/vætnoe jìh immaterijelle kultuvreaerpie
- 11 Aalkoejielemefuelhkie
- 13 Reaktah eatnamasse, tjaatsan jìh eatnemevierhtide
- 14 Kultuvre
- 15 Raastenåhkehtimmie
- 15 Healsoe jìh hokse
- 16 Regijonaale evtiedimmie jìh gaskenasjonaale barkoe
- 16 Nænnoes Saemiedigkie

Altese åssjaldahkh gâhkese bâetijen aejkien sijse vöölkin. Disse vååjnesasse sutnjien bööti. Dihte saemiej bâetijem aejkien vööjni. Dah lin stoerre daajroem jih gâvloem jih vyörtegs jieliemassem åådtjeme, guktie gaajhkh daaroeh mah deejrin dej lij ohtje saemien vîrre sijjen sisnie, bieleden jueriedisnie sijhtin dam soptsestidh, juktie daelie tîjje lij dan jorkesamme guktie stoerre earojne vuajnalgi garmeres saemien åålmegasse govlesovvedh.

Anders Larsen (Beaiveálggu, 1912).

Aalkoe

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh daan boelhken Saemiedigkiem stuvredh saemiej reaktan mietie jijtj nænnoestidh, jñh visjovnen mietie akten gellielaaketje jñh nænnoes saemien seabradahken bijre. Saemien gellievoete lea dej saemien seabradahki vieksiesvoete, jñh mijjen ektievoete edtja gaajhkh saemieh feerhmedh, saah maam maadtojde jñh aalkoevåaroemidie dah utnieh. Gaajhkh saemieh edtjeh maehtedh sijjen identiteetem defineeredh jñh gorredidh, jñh dan sisnie tjåadtjodh.

Biejjienaalkoe-bæjhkoehimmie aajmoem dehtie voestes saemiengieleldh romaaneste våaroeminie åtna maam Anders Larsen tjeeli 1912. Romaanesne Åbo Eiram dæriedibie altese byjjenimmien ræjeste mearoesaemien voenesne, fealadimmesne stoerreseabradahken tjirrj mij våålese vuajna saemide jñh gaajhkesse mij lea saemien, jñh goske gåhtsije jñh sæjhta saemien gielem, kultuvrem jñh histovrijem eevtjedh. Gærja aaj tjoevkesem vigkide beaja mejtie annje digkedeminie 2021, jñh soptsese mij soptsesåvva vuesehte guktie daaroedehteme maahta dovne seabradahkem jñh aktegsalmetjh baajnehtidh.

Åbon visjovne akten bæhtijen aejkien bijre gusnie dovne saemieh jñh jienebelåhkoen årroj dam saemien garmeresvoetine feerhmieh, lea seamma sjyøhtehke daan biejjien. Jiene jienebh sijjen saemien garmeresvoetem jñh ektiedimmiem feerhmieh, man bijre Anders Larsen doesti niekedidh 1912. Dñhte dåajvoem vadta bæhtijen aejkien bijre akten baelien gusnie edtjebe daaroedehtemen konsekvensh gñetedidh mænngan Saetniesvoete- jñh liktemekommisjovne sov reektehtsem deellie 2023.

Åbo tjuavkeds bæhtijen aejkien bijre saemien gñelide niekedi, jñh seabradahken bijre gusnie saemieh edtjin åadtjodh lieredh lohkedh jñh tjæledh sijjen gñeline. Daan saemiedigkieboelhken laavenjostoeguejmieh sijhtieh prioriteeredh doh praaretje haestemh loetedh gñeleevtiedimmien vihkielommes areenine, gñdtjh maanagierte jñh skuvle. Gaajhkh saemien maanah edtjeh baahsemem utnedh hijven pedagogeles jñh gñeleldh faalenasside.

Saemiedigkie edtja dåarjojne årrodh saemide. Edtjebe saemien voenges seabradahkh dåarjoehetidh jñh meatan årrodh sjiehteladtedh guktie almetjh daejtie seabradahkide juhtieh, jñh edtjebe saemien jñeelmh jñh aalkoejñeelmh dåarjoehetidh. Edtjebe dåarjoehetidh dejtie mah daarpesjeh naakenh dejgujmie ektine tjåadtjoeh. Maahta årrodh dah mah saemietriegkenassem dååjroeh, mah eah saemien faalenassh skuvlesne jñh healsoesuerkesne åadtjoeh, jñh mah gæmhpojne tjåadtjoeh areaaledarjomi vøøste jñh krievije reaktaprossine.

Saemieh leah åålmege nñieljje laantine mah leah veaksahkommes gosse libie ektesne, ovjearohke laanteraastijste. Mijjen barkoe edtja sjugniehtovvedh ååkteminie eatnemen åvteste, jñh goerkesisnie eatneme jñh byjrese våaromem biejjeh bæhtijen aejkien boelvide. Saemien kultuvre edtja guhkiebasse evtiesovvedh saemiej jñjtsh premissine.

Saemietriegkenasse, saetniesvoete jih likteme

– *Nåå, mah skaamasjadtije saemien maadtoste årrodh?
Im gujht manne dam tuhtjh.*

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh tjirkedh saemieh tjielke vaarjelimmiem aajhtoej jih tjiertevidthien vööste åadtjoeh. Dihte leebpeldihkie saemietriegkenasse seabradahkesne tjielkelaakan vuesehte lea haestemh relasjovnesne saemiej jih jienebelåhkoen årroji gaskem. Saemiedigkieraerie sæjhta saemietriegkenassem lutnjedh goh jijtse diedtesuerkie, jih sæjhta råajvarimmieh hööptemasse, daajrose jih gietedæmman prioriteeredh.

Ruffien 1.b. 2023 Saetniesvoete- jih liktemekommissjovne sov reektehtsinie båata gusnie soptsese daaroedehtemen jih dan konsekvensi bijre soptsesåvva. Saemien åålmege lea meatan jih sijjen soptsesh kommissjovnese vadta. Jeenjesidie daate lea maajsoe gelliej domtesigujmie, jih mijjieh libie vuerkiehtamme dam mij leah jeahasovveme kommissjovnebarkoen bijre. «Aellede mijjem gejhkieligke tjearoehiehtieh». Sijhtebe nuepiem vedtedh stoerreseabradahkese åvtetje aejkiem jih dan konsekvensh meatodh, jih jienebh daaroedehtemen mekanismijste aaj daan biejjien jielie-minie. Sijhtebe prioriteeredh Saemiedigkie lea eadtjohkelaakan meatan seabradahkedigkiedim-mesne.

Akte gemtebe goerkese saemiej histovrijstie jih tsiehkeste daan biejjien lea eevre daerpies jis edtjebe tjielke liktemem åadtjodh. Daate sæjhta jiehtedh akte seabradahke gusnie ij naan saemietriegkenasse. Kommissjovne edtja aaj råajvarimmieh raeriestidh mah skaarah daaroedehtie-mistie davvoeh, jih mijjieh sijhtebe barkedh guktie råajvarimmieh mejtie kommissjovne raereste, illesuvvieh. Stoerretjåanghkoen gietedimmie dan guhkiebasse barkoen bijre kommissjovnereek-tehtsistie, sæjhta boelhken minngiegietjien vööste båtedh. Mijjieh veanhtadibie Stoerredigkie soejkesjem dorje don guhkiebasse barkoen bijre.

Mirrestalleme

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh viehkiehtidh guktie mirrestalleme læssene saemien seabradah-kesne. Edtja Salme jállu – Saemiedigkien biévnesne mirrestallemen bijre (2020) bæjjese fulkedh tjielke råajvarimmiejgujmie laavenjostosne sjyöhtehke organisasjovnigujmie.

Saemien nyjsenæjjah vædtsoesvoetem daamtajåbpoe dååjroeh goh nyjsenæjjah jienebelåhkoen årroji luvnie. Edtja dam nasjonaale dahkoesoejkesjem «Frihet fra vold» (2020) bæjjese fulkedh laavenjostosne åejvieladtjigujmie. Edtja aaj barkedh aehpiejarngefaalenassem tseegkedh mij saemien årroejdie sjeahta.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh mirrestallemen åvteste barkedh tjoeli gaskem saemiepolitihken jih organisasjovnejieleden sisnjeli. Sijhtebe aaj lissiehtamme demokraates meatanårromen åvteste barkedh, jih seamma tjoelerepresentasjovnen åvteste sjæjsjalimmieorganine saemien seabra-dahkesne. Sijhtebe aaj lissiehtamme mirrestalleminie tjoeli gaskem barkedh saemien aalkoejje-lieminie.

Sijhtebe seamma reaktaj åvteste barkedh LHBTIQ-almetjidie, jih jáåhkesjimmien åvteste joekehts seksuelle otnjegidie jih tjoeleidentiteetide. Sijhtebe dårjoem vedtedh öörnemasse Sápmi Pride jih organisasjovnese Garmeres. Saemieh funksjovnegiehpiedimmiejgujmie krievenassem utnieh seamma reaktah jih nuepieh saemien seabradahkesne åadtjodh, råajvarimmiej tjirrh mirrestalle-mebievnesisnie.

Gielh

Idtji raeffiem áadtjoeh. Stoerre dáárresinie eelki barkoem lieredh saemien tjaeledh. Tjeeli jìh tjeeli seamma teekstem saemien gærjijste. Jallan asti áeredh. Meehti giehtelidh goske praaretji fahkaji dan ávtteste ejjedamme. Jìh minngemosth lieri. Men jemmede bielien guktie tjabri! Gosse lij liereme sov ietniengielem dovne lohkedh jìh tjaeledh dellie lij joekoen aavone.

Laavenjostoeguejmieh jielije saemien gieli ávtteste berkìeh, jìh seabradahken ávtteste gusnie gielh leah iemie jìh gaavnoes bielie saemien aarkebiejjeste. Saemien gellievoete lea aaj gieledh gellievoete. Mijjìeh sijhtebe saemiengieledh ektievoetem tseegkedh gusnie fiereguhte nuepiem áádtje sov gieledh evtiedimmine lyhkesidh.

Laavenjostoeguejmieh sijhtìeh saemien gielearngide evtiedimmienuepieh vedtedh, jìh dejtìe vihkeles aktöörìne darjodh geervelierehtimmesne jìh jàarhkeööhpehtimmesne. Edtjebe ráajvarimmieh NBS:sne 2016:18 Vaajmoegìele jìh Saemiedigkìen gielestategijem bæjjese fulkedh. Jarke-limmìeh saemien gieli reeremedajvesne edtjìeh jìenebh saemien gielereaktah vedtedh. Edtjebe dáarjoeöörnegh tjìeltide jarkelidh guktie dah gieletjìelti daerpiesvoeti mietìe sjìdtìeh. Mijjìeh sijhtebe prioriteeredh laejhteme-, vaaksjome- jìh tjìrkìeorganem tseegkedh mìj tjìrkìe saemien gielereaktah illesuvvìeh.

Edtjebe doh unnemes saemien gielh ráajvarimmiejgumìe lutnjedh mah jìeliehtimmienuepieh vedtìeh. Edtjebe reektehtsidìe pijte-, upmeje- jìh skoltesaemien gieletsìehkìen bìjre (2021) bæjjese fulkedh laavenjostoen tjìrrh sjyöhtehke tjìeltìgumìe, institusjovnìgumìe, organisasjovnìgumìe jìh Saemiedìgìejgumìe sveerjen jìh soemen bìelesne. Akte bìelìe dehtìe guhkiebasse barkoste lea Ávv Saami mu´zeim Njauddámìsìnie tjoevtenjeinstitusjovnìe tseegkedh skoltesaemien gielese.

Sijhtebe lissìehtamme vâájndehstem ávtteste barkedh saemien gielestìe jìh kultuvreste byögkeles gâetine, jìh saemien sijjìenommmh nænnoestamme sjìdtìeh jìh átnasuvvìeh tsìeglesjìmmìe saemien dajvine, aaj tuvrebaalkìe. Saemien seabradahke bööresávva meatan árrodh EN:n gaskenasjonaale aalkoeáálmegegìelelehkiejaepesne, ráajvarimmìej tjìrrh gieleteknologìjìe, digitalìseereminìe jìh laavenjostojne staateraasti rastah. Sijhtebe vìehkiehtìdìh guktìe saemien gielh vìelìe vâájnoes sjìdtìeh jìh digitaale sijjìe gâávnesìeh mah aarkebiejjìen átnasuvvìeh, gaskem jeatjah jìenebh apph jìh spìelh saemiengìelesne bàetìeh.

Maanagierte jìh skuvle

Dállá ájádallagádj, galgalulun liehket skávlá gánná juohkka sábmē bæssá álkkebun oahppat láhkát ja tjállet iednegielas.

Laavenjostoeguejmieh sijhtìeh saemien maanah jìh noerh edtjìeh bahtsemem utnedh lierehtæmman gielesne jìh kultuvresne maanagierten raejeste jollebe ööhpehtimmìen raajan. Saemien gieli jìeliehtimmìe lierehtimmìearenaah vâaroeminìe átna gusnie saemien gielh jìh kultuvre lea premissedeallahtæjjah.

Laavenjostoeguejmieh sijhtìeh laakevìedteldìhkìe reaktan ávtteste barkedh saemien maanagierte-faalenassese, jìh jìenebh tjìelth saemien maanagiertegarantìjem vedtìeh. Sijhtebe namhtah saemien maanagierte-faalenassem salkehtìdìh, jìh saemien maanageìrth tjärke prioriteeredh bàetìe budsjedtìe. Sijhtebe jàerhkìedh maanagierte-prosjektem SáMoS dáarjoehtìdìh abpe projekteboel-hken. Sijhtebe dáarjoeöörnegh saemien maanagierte jìh goevtesidìe giehtjedìdìh juktìe hoksìedh maanagièrth nuepiem utnìeh saemien giele- jìh kultuvrebarkojne lyhkesidh. Sijhtebe öörnegem gieletjìehpìjìgumìe maanagièrtìe jàerhkìedh.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh däärrehtimmiem saemien lohkehtæjjijste jih maanagiertelohkeh-tæjjijste nænnoestidh. Sijhtebe nænnoestidh lohkehtæjjaj nuepiem lyhkesidh sijjen vihkeles bar-kosne skuvlesne. Sijhtebe skraejriem vaeltedh faage- jih tæjmoejoekedimmiem vuartasjidh, juk-tie learohki iedtjh tjirkedh. Sijhtebe aarvoeh jih prinsihph raeriestidh mah edtjeh stuvrije årrodh lierehtæmman. Mijjeh ulmine utnebe saemien learoesoejkesjevierhkiem guhkiebasse evtiedidh.

Tjuara saemien maanaj reaktah ööhpehtimmielaakesne jih frijjeskuvlelaakesne nænnoestidh laa-ki tjirrh gosse lea reaktan bijre hospiteeredh jih meatan årrodh gielebiesine, dejtie learoehkidie mah saemien maajhööhpehtimmiem åadtjoeh. Statuse aerpievuekien daajrose tjuara vâajnoes dorjesovedh laakine. Saemien maanah byöroeh reaktam lierehtæmman åadtjodh jieniebinie saemien gieline, jih ööhpehtimmiem saemiengielesne åadtjodh jieniebinie faagine, aaj reereme-dajven ålkolen. Tjuara skuvleaahteren bievneseidiedtem saemien gielelierehtimmiem jih lierehtimmiem bijre saemiengielesne, laakine vihtiestidh. Dihte guhkiebasse barkoe NBS:ine 2016: 18 Vaajmoegiele aaj salkehtimmiem feerhmie saemien profijleskuvlijste.

Saemien learoeverhtieproduksjovne sæjhta jolle prioriteetem utnedh daan boelhken. Learoe-ieverhtieproducenth edtjeh stabiliteetem, åvtedaajroem jih evtiedimmienuapiem åadtjodh mie-rielatjkoej tjirrh. Edtja digitaale learoeverhtide jih lieremevierhtide sjehteladtedh mah jolle kva-liteetem utnieh. Edtjebe lissiehtamme veahkese julevsamien jih jaarjelsamien learoeverhtijste skreejrehtidh, gaskem jeatjah åaside evtiedimmiem jih jarkoestimmiem åvteste lissiehtidh.

Rektovre, skuvleåvtekhk jih maanagierteåvtekhk tjuerieh lissiehtamme maahtoem åadtjodh aal-koeåålmegi, saemien gielen, kultuvren jih aerpiemahtoem bijre, guktie dah buerebelaakan ma-ehhtieh saemienlierehtæmman sjehteladtedh.

Maahtoedaerpiesvoete jih jollebe ööhpehtimmie

Learoekse lij geangsan sutnjien. Lij åådtjeme sijse giehtjedh jih ohtje goerkesem åådtjeme man stoerre ööhpehtæjjaj daajroe jih daejreme lin.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh daan boelhken råajvarimmieh prioriteeredh juktie maahtoeh-ehpiem dâastodh maam saemien seabradahke dâajroe. Sijhtebe dam stoerre saemiengieleldh lohkehtæjjavaanoem maanagiertesne jih skuvlesne loetedh däärrehtimmiestrategijigujmie jih superstipendigujmie saemien lohkehtæjjaööhpehtimmide. Sijhtebe jollebe baalhkanjeptjien åv-teste barkedh daejtie barkoedåehkide.

Sijhtebe saemien seabradahken maahtoedaerpiesvoeth salkehtidh. Sijhtebe jienebi saemien ööh-pehtimmiefaalenassi åvteste barkedh laavenjostosne jilleskuvligujmie jih universiteetigujmie. Akte ållesth bachelor-faalenasse jaarjelsamien gielese lea vihkeles ulmie. Learohkh saemien-gieline faagegievlesne jaarhkedaltesistie tjuerieh giehtjedimmiepoengh åadtjodh tsaekemesys-teemesne jollebe ööhpehtæmman. Sijhtebe aaj jienebi saemien kvotasijjiej åvteste barkedh pro-fesjovneööhpehtimmie. Desentraliseereme ööhpehtimmiefaalenassh sijhtieh vihkele årrodh däärrehtimmiebarkosne, juktie jienebh åadtjodh saemien faagemaahtojne gaajhkine suerkine.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh saemien maanah jih noerh meatan vaeltedh sijjen politihkeevtie-dimmesne, jih irhkemem hööptedh tseegkemen tjirrh saemien maanaforumistie laavenjostosne sjyöhtehke aktöörigujmie. Sijhtebe prioriteeredh jaarhkedh meatan årrodh Guejmievoetesne irh-kemen vööste, jih materijellem jih learoeverhtieh evtiedidh mejtie maanagiërth jih skuvlh edtjeh nuhtjedh irhkemem heerredidh.

Dotkeme jñh statistihke

Hijven jñh sjiöhtehke dotkeme jñh statistihke saemien seabradahken bijre lea daerpies juktie saemien seabradahkem evtiedidh. Laavenjostoeguejmieh vuejnieh faatoes sjihteles saemien statistihke lea heaptoe saemien seabradahkese. Dan ävteste guejmieh sijhtieh barkedh vâaromem saemien statistihkese bueriedidh gaajhki sektovresuerkiej sisnjeli, gaskem jeatjah soptsestehtedh jienebh sijden saemien gieledaajroeh Skaehtieetaaten luvnie registreerieh.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh hijven beetnehvierhtieöörnegi ävteste saemien dotkemasse barkedh, jñh Saemiedigkie saemien dotkemedærpiesvoetide tjelkestahta jñh vâajnoes dorje. Sijhtebe vihkelesvoetem etihkeles njoelkedassijste tjâadtjoehtidh saemien healsoedotkemasse, jñh vuarjasjidh saemien etihkeles njoelkedassh tseegkedh jienebi faagesuerkiej sisnjeli. Laavenjostoeguejmieh sijhtieh barkedh guktie saemien healsoedotkeme goh SAMINOR 3 tjirrehtamme sjædta. Laavenjostoeguejmieh sijhtieh tjirrehtimmien ävteste barkedh saemien healsoedotkemistie SAMINOR 3.

Klijma jñh eatneme

Tjârroste gaejsieh elmien vööste vâajnin goh göögkeles tjâervieh.

Laavenjostoeguejmieh klijmaaehpeste tjoeperdieh mij aaj saemien seabradahkem baajnehte. Vihkele doh klijmarâajvarimmieh mah leah Saepmien bijre eatnemevâaromem vâaroeminie utnieh saemien kultuvrese, saemien aerpiemaahtoem jñh saemiej jñjtjenænnoestimmieaktam. Edtjebe barkoem klijmahaestemigujmie prioriteeredh, goh jñjtse saemien klijmareektehtsem darjodh mij salkehte mah konsekvensh klijmajarkelimmieh sijhtieh utnedh saemien kultuvrese, jieliemidie jñh seabradahkese.

Laavenjostoeguejmieh edtjeh gaavnedimmiesijjide sjihteladtedh juktie ellies klijmapolitihkem Saapman guhkiebasse evtiedidh, laavenjostosne dej jeatjah Saemiedigkiejgujmie jñh sjiöhtehke organisasjovnigujmie jñh faagebyjresigujmie.

Jiërmijes jñh nænnoes ätnoe eatnamistie lea bööremes vaarjelimmie – mijjen ektie dïedte eatnemem gorredidh bâetje boelvide.

Jielije voenges seabradahkh

Hiejmiesijjie iktesth gearahkâbpoe jñh tjaebpebe sjædta gosse guhkiem bâarhte orreme

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh jielije saemien voenges seabradahkh tjirkedh viehkine sjihteladtedh almetjh daejtie seabradahkide juhtieh. Daah voenges seabradahkh leah vâarome mijjen gielide, kultuvrese jñh reaktide. Almetjh ulmiejgujmie, visjovnigujmie jñh niekedassigujmie daejtie voenges seabradahkide sjugniedieh. Edtjebe orresjugniedæmman, innovasjovnese jñh teknologeles evtiedæmman skreejrehtidh. Gosse saemien sjugniedimmiefaamoe lyhkese, dellie barkoe aaj lyhkese dejtie jielije jñh nænnoes saemien voenges seabradahkide. Sijhtebe jielemeevtiedimmiem prioriteeredh maam gåarede orrestidh, sijjeste jielemeevtiedimmiem maam ij gåaredh orrestidh.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh skraejriem vaeltedh baanghkine Husbanken laavenjostedh, dejnie ulmine Husbankem vihkeles dajvepolitihkeles vierhkievearhtan evtiedidh mij ârromem jñh positjive demografijeevtiedimmiem Saepmesne håksa.

Edtjebe saemiedigkiebievnesem Šattolaš Sápmi (2019) revideeredh aareh saemiedigkieboelhken Covid-19-pandemijen jñh minngiekonsekvensi gaavhtan jieliemassese jñh sieltide. Jielemebievnese tjuara daelie daan beajjetje tsiehkien vâaroeminie utnedh, jñh dovne strategijh jñh råajvarimmieh

feerhmedh. Edtjebe dejtie sieltide mah joe gââvnesieh gorredidh pandemijen mænngan, jîh maahtoelutnjemem prioriteeredh dejtie sieltide mah leah aadtjen tseegkesovveme, jîh tseegke-medâarjoem sieltide.

Daerpies vaahrakapitaaline saemien dajvine. Sijhtebe dovne presâkorn-foenten, sâkorn-foenten jîh innovasjovnefoenten âvteste barkedh aalkoeââlmegeprofijline.

Kultuvrejielemh, saemien kreatijve jielemh jîh innovatijve jielemh stoerre potensijaalem utnieh. Dan âvteste sijhtebe jâerhkedh mierieeaktoeh daejtie jieliemidie prioriteeredh âvtese. Byöroe infrastruktuurvrem mobijlese jîh gaskeveerman vijriedidh abpe Saapman, joekoen riejriesvoeten jîh bâetijen aejkien digitaale barkoesijjiej gaavhtan, jîh jearsoesvoeten gaavhtan abpe seabradahkese jîh aalkoejeliemidie.

Sijhtebe vijriedimmiem dâarjodh infrastruktuurveste jîh vuelkemerâajvarimmijste mah huksieh almetjîh maetieh vuelkedh gâabph sijhtieh, jîh valkesejearsoesvoetem jîh riejriesvoetem saemien dajvine tjirkieh. Dagkerh râajvarimmieh tjuerieh læjhkan saemien kultuvren jîh jielemi mietie ârrodh. Hijven kollektijvefaalenassh leah eevre vihkele juktie tjirkedh almetjîh ârroeh jîh jieleme evtiesâvva saemien dajvine.

Juktie saemien ektievoetem nænnoestidh tuhtjebe vihkele verdde-kultuvrem jâerhkedh. Lissiehtamme goerkese jîh buerebe ektiedahkoe maetieh sjugniehtovvedh nænnoesâbpoe gaskesadtemen tjirrh saemien jielemi jîh voenges seabradahki gaskem, jîh sijhtebe râajvarimmieh dâarjodh mah daajroelâtnomem vedtieh.

Duedtie/vætnoe jîh immaterijelle kultuvreaerpie

Duedtie/vætnoe lea vihkeles tsegkie saemien kultuvresne, jîh vihkele jieleme jîh lissiejieleme saemien seabradahkine. Guejmieh sijhtieh râajvarimmieh bæjjese fulkedh mej bijre bieljele Saemiedigkiebïevnesisnie duedtien bijre goh jieleme (2018), jîh sijhtebe organiseeremem jîh vierhtieâtnoem tjielkestehdedh.

Byöroe Duodjiinstuthttam jîh Bâatsoen jîh duedtien lierehtimmiekontovrem sjiehtesjidh goh bielic duedtielatjkoste. Laavenjostoeguejmieh leah siemes latjkoe byöroe ohtsemabaseereme öörnegem feerhmedh skâârvemasse jîh bueriedæmman duedtievierhkiesijjijste jîh duedtielokaalijste. Sijhtebe juhtije prosjekth bæjjese fulkedh mah leah duedtien mierhkevaarobigkemen bijre, öörnegi bijre duedtiebïhkedæjjajgumie jîh maahtoelutnjemerâajvarimmiejgumie.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh barkoem jâerhkedh reaktah immaterijelle saemien kultuvreaarpan vaarjelidh. Daate lea abpesaemien barkoe man bijre Saemiedigkie tjuaara mubpiejgumie laavenjostedh juktie mijjen immaterijelle reaktah tjirkedh. Laavenjostoeguejmieh sijhtieh dejtie hijven vuesiehtimmide dâarjoehtidh mah saemien kultuvrem gorredieh jielieminie.

Aalkoejielemefuelhkie

Muvhti lij dâlle feavrosne, dah prihtjegem jîh guelielem voessjin, jovkin jîh byöpmedin bâmmebealesne vînhtsi lihke. Dah murriedin âlkone ârrodh.

Nænnoestimmien tjirrh aalkoejeliemistie mijjiej viehkietibie eatnemevâaromem saemien gielese jîh kultuvrese nænnoestidh, jîh voenges beapmoedorjemassem jîh ârromem tjâadtjoehtidh. Laavenjostoeguejmieh sijhtieh viehkietidh sjiehteladtedh guktie aerpievuekien daajroe boelveste boelvese jâarhka.

Bâetijen aejkien boelvide jielemeevtiedimmie tjuara ekonomeles, ekologeles jîh kulturelle monnehke årrodh, jîh tjuara byjresen mietie årrodh jîh eatnemen gellievoetem tjirkedh. Gosse areaalevâaromem aalkoejeliemidie tjirkie dellie aaj dam materijelle kultuvrevâaromem tjirkie. Dan âvteste ij edtjh orre arealeskilkehtassigujmie nîerhkedh mah giehpieidieh man vihkele jielemh Leah saemien kultuvrese jîh saemien seabradahkide.

Sijhtebeaarvoesjugniedimmie aalkoejelieminie nænnoestidh vielie jâarhkeevtiedimmie, beapmoeproduksjovnine jîh voenges beapmoem jarngese biejedh. Daate edtja dorjesovedh beapmoevinovasjovni tjîrrh, evtiedimmien tjîrrh dorjesijstie, jîh distribusjovnen jîh marhkemebievnemen tjîrrh. Sijhtebe dâarjoehtidh saemien beapmoedorjesh jîh navradahkh eevtjedh prosjektesne Europeisk matregion Trondheim – Trøndelag 2022. Mijjiej mielebe öörnege byöroe tseegkesovedh juktie aerpieviekien beapmoeh jîh beapmoekultuvrem saemien tjöövkeste eevtjedh. Jielememehtieindustrijenjoelkedassh tjuerieh âtnoem aerpieviekien lissiedorjesijstie luhpiehtidh, goh maelie jîh sysngelh.

Daanbeajjetje juvrereereme ij Leah staaten âålmegeeriekteles âeliedimmiej mietie. Sijhtebe barkedh guktie juvreveahkah veahkaulmiej mietie vaananieh, jîh guktie maahta juvrh mah skaarah dorjeme, varke jîh radtjoeslaakan vuetjedh dej vierhkievierhtiejgujmie mah gââvnesieh. Juvrereereme byöroe gâatomejielemi aerpieviekien daajroej jîh dââjrehtimmieh vâaroeminie utnedh. Sijhtebe nuepieh vedtedh aarhtsh vuetjedh goh hööptije râajvarimmie sirve- jîh gaajhtsedajvine, jîh suehpedsajvine.

Mijjen mielen mietie dle gaajhkh bâatsoeburrieh, saht man aaltere, tjoele jîh healsoetsiekhie, sijiem utnieh sijtebielesne jîh âlkone bovtsi luvnie (âlkone krievvine jîh gâetesne). Mijjiej sijhtebe bâatsoem nænnoestidh jîh gukhiebasse evtiedidh goh jieleme abpe fualhkan, jîh goh jieledevuekie. Fokuse biejesâvva barkoetsiekhie, ekonomeles jearsoesvoetese jîh bâatsoen jîjtjestuvremasse.

Saemiedigkie edtja bâatsoepolitihken vihkeles premissedeellinie årrodh, jîh edtja giehtjedimmie darjodh bâatsoereeremistie dan mietie. Saemiedigkie edtja Laanteburriedepartemeentine konsulteeredh âvtelen râaresjimmiejgujmie bâatsoelatjkoen bijre nearhka. Vâarome konsultasjovnide lea raeriestimmieh bâatsoelatjkose maam Saemiedigkien stoerretjâanghkie gietede.

Edtjebe bâatsoelaakemoenehtsen salkehtimmie bæjjese fulkedh maam moenehtse deellie 2021 minngiegietjesne, jîh sijhtebe barkedh revideeremen âvteste bâatsoelaakeste. Mænngan moenehtse lea juvnehtimmide buakteme edtjebe sjehteladtedh guktie bâatsoe maahta gaavnedidh jîh raeriestimmide digkiedidh.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh almetji göölemereaktah gorredidh jââhkesjimmien tjîrrh laakine, jîh nænnoes reeremen tjîrrh guelievierhtijste. Mijjiej aaj Rijkerevisjovnen reektehtsasse (2020) veahkasysteemen bijre vuesiehtibie, mij jarkelimmieh veahkine vuaptastehti mah Leah göölemem vaanamme gelline seabradahkine mearoegaedtiem. Sijhtebe gueliebiepmehtimmie reeresâvva naemhtie guktie vihkeles gârreme- jîh gueliedajvh eah biejesten jîh saemien reaktaajhterh gorresuvviah.

Saemiedigkien rââlla goh premissedeellije jâartaburriepolitihkese edtja nænnoesâbpoe sjidtedh. Sijhtebe lissiehtamme âvtedaajroen âvteste barkedh jâartabârran, jîh ektie râajvarimmieh, skâârvemh, dâârehtimmie, tryjjesvoeteöörnegh jîh maahtoelutnjemem jarngesne utnedh. Byöroe trainee-öörnegem laanteburresne vijriedidh abpe Saapman.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh barkedh guktie saemien âtnoe miehtjiesdajveste tjîelkebe jââhkesjimmie âadtje laaki tjîrrh. Sijhtebe barkedh guktie voenges årroji reaktah orrestimmeles vierhtide jîh sijjen lihkes dajvide jââhkesjimmie âadtjoeh, jîh guktie maahta dam reeredh aalkoeââlmege-reaktaj jîh saemien tjöönghekemekultuvren mietie.

Guejmieh barkeminie ohtsemem buektedh motovrefeelemen bijre pryövemelaaken mietie. Ohtsemen fâantoe lea sjehtedimmieh Leah daerpies motovrefeelemenjoelkedassine, mah aerpieviekien

átnoem miehtjiesdajveste j̄ih tjöönghkemem tjirkieh j̄ih evtiedieh. Njoelkedassh edtjeh mijjen aerpievuekien jieledevuekieh j̄ih jielemh tjáadtjoehtidh j̄ih evtiedidh, aaj gööleme jaevrine.

Vaarjelimmienjoelkedassh eah edtjh dorjesovvedh bieleden viédtdahkesne árrodh voenges daajrosne, j̄ih guktie dah aerpievuekien saemien átnoem gorredieh. Sijhtebe barkedh guktie saemiedigkiebievnesse dorjesávva átnoen bijre goh vaarjelimmie j̄ih miehtjiesdajveátnoe, daan saemiedigkieboelhken.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh tjielke voenges reeremen ávtteste barkedh Deatnu-jeanoste j̄ih Deatnu-latjkoen ávtteste mij reaktaaajhteridie j̄ih aalkoeáálmegenseektem ááktoe reeremisnie loesevierhteste. Sijhtebe saemiedigkiebievnesem "Diddi, luosjuolgi, goadjin ja duovvi" (2021) bæjjese fulkedh. Jarngem tseegkedh loesese j̄ih jeanoesaemien kultuvrese Deatnusne lea vihkele ráajvarimmie.

Reaktah eatnamasse, tjaatsan j̄ih eatnemevierhtide

■ *Mijjen lea seamma reakta jieleden buerievoetide goh jeatjah áálmegh!*

Laavenjostoeguejmieh mielih saemiej reaktah eatnamasse, tjaatsan j̄ih eatnemevierhtide tjue-rieh jááhkesjimmiem áadtjodh, j̄ih dan tjirrh dam materijelle kultuvreváaromem saemien kultuvrese tjirkedh. Sijhtebe saemien áálmege edtja jááhkesjimmiem aalkoeáálmeginie áadtjodh Maa-dthlaakesne. Sijhtebe dam guhkies barkoem jáerhkedh saemiej j̄ih aalkoeáálmegi reaktah nörjen j̄ih gaskenasjonaale reaktesne nænnoestidh. Sijhtebe skraejriem dahkoesoejkesjasse vaeltedh mij edtja tjirkedh Nörje EN:n deklarasjovnem aalkoeáálmegi reaktaj bijre illie (UNDRIP).

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh daan boelhken barkedh Saemiereaktamoenehtsem 2 (SRU2) bæjjese fulkedh. Konsultasjovnh saemielaakesne vihtiestidh leah dovne konsultasjovnereaktam nænnoestamme j̄ih vijriedamme, guktie aaj lea faamosne tjieftide j̄ih fylhkentjietide. Sijhtebe tjirkedh saemien seabradahke dirregh j̄ih bihkedimmiem áádtje konsultasjovnereaktam átnose vaeltedh voenges dajvine. Díhte minngebe sille maam SRU2 edtja darjodh lea reaktah eatnamasse, tjaatsan j̄ih eatnemevierhtide goerehtalledh j̄ih jááhkesjidh Romsan raejeste j̄ih áarjese. Juktie hijven reeremeöörnegh gaavnedh lea eevre daerpies daaletje aajhtere- j̄ih átnoereaktah goerehtalledh j̄ih jááhkesjidh, man ávtteste Nörje díedtem átna áálmegereaktan mietie.

Sijhtebe orre nörjen-sveerjen báatsoegáatomekonvensjovnem sjiehtesjidh. Sijhtebe aaj dejtje soejkesjamme revideeremidie mineraalelaakeste bæjjese fulkedh, juktie tjirkedh áejvieladtjh j̄ih gruvaindustrije saemiej reaktah ááktoeh.

Sijhtebe Saemiedigkiem tjirkedh mij saemih dáarjohte mah saemien kultuvren ávtteste gæmhpoeminie, j̄ih reaktaprosessh dáarjohetidh vihkeles j̄ih prinsihpeles aamhtesinie, dej strategiji mietie mejtje Saemiedigkie lea nænnoestamme. Sijhtebe jáerhkedh barkedh saemiej reaktajearsoesvoetem nænnoestidh. Sijhtebe sjiere fokusem utnedh politihkeles barkedh stoerre j̄ih prinsihpeles reaktaaamhtesigujmie, vuesiehtimmien gaavhtan tseegkeme biegekfaamoste, gruvagiehtelimmie j̄ih jeatjah stoerre darjomh eatnamisnie mah saemien kultuvre- j̄ih jielemegiehtelimmiem hávhtadie. Sijhtebe aaj aktööri barkoem prioriteeredh mah saemien reaktaaajhterh viehkiehtieh, daan nulesne Protect Sápmi j̄ih Saemieraerie.

Reguleereme eatnemevierhtijste tjuara nænnoeslaakan dorjesovvedh j̄ih aalkoeáálmegi reaktaj mietie. Juktie dam tjirkedh byöroe mearoesaemiej göölemereaktam laakine vihtiestidh, guktie Mearoegaedtiegöölememoenehtse j̄ih Nörjen almetjereaktainstusjovne leah juvnehtamme. Sijhtebe barkedh guktie reguleereme miehtjiesdajvevierhtijste, jaevriegööleme j̄ih loesegööleme dovne jeanojne j̄ih mearojne voenges utnijh j̄ih reaktaaajhterh prioriteerieh. Sijhtebe prioriteeredh lissiehtamme veahkan ávtteste barkedh láhtose (gijredaelvievijreme tjáátselidie), j̄ih naemhtie tjirkedh vijreme j̄ih daajroe láhtoen bijre báetijen boelvide jáerhkieh.

Guejmieh sijhtieh dam saemien dimensjovnem reaktasuerkesne nænnoestidh, saemien reaktagaaltijh jih reaktagoerkesem jááhkesjidh jih saemien reaktagieline evtiedidh. Sijhtebe aaj jarkelimien bijre birredh vaarjelimmiedigkienjoelkedassijste, guktie gaajhkh saemieh maehtieh nuepiem áadtjodh sijen aamtsem riektese buektedh mij mahtoem átna saemien tsiekiej bijre.

Voenges pollise mij lea stieresne, jih mij kulturelle jih gelliengieleldh mahtoem átna lea vihkele jaarsoesvoeten gaavhtan jih meadtoeh hööptedh.

Kultuvre

Voebnesjh mijen maadtoej voejkenen aerpiem!

Mijjen tjehpiedæjjah, kultuvrebarkijh, tjaelijh, dorjehtæjjah, daanhtsojh jih musihkerh, mah dehtie sjugniedihks faamoste mijjen kultuvresne gaajhkesidie juekieh, mijjem veaksahkábpoe darjoeh jih stoerre skraejriem faalehtieh. Dovne lidteratuvre, musihke, vuelie, festivaalh, teatere, museumh, duedtie, tjeahpoe, filme, gaarsjelimmie, saemien gaavnedimmiesijjeh jih saemien gærhkoejielede leah bielieh dehtie kultuvrepolitihkste maam daarpesjibie, jih maam sijhtebe prioriteeredh bætijen saemiedigkieboelhken.

Mijjen sijjenommh jih doh giejh mijjen baeleste mah mijjen histovrijem vuesiehtieh, goh kultuvretojhtesh jih kultuvreapiedaeverh, saemien baeliem, átnoem eatnamistie jih histovrijem dokumenteerieh. Viehkine dagkeres dokumentasjovneste lea aelhkebe saemien identiteetem jih saemien reaktah tjáadtjoehtidh. Laavenjostoeguejmieh sijhtieh prioriteeredh prosjektem Båástede guhkiedidh, gusnie kultuvreapiedaeverh båástede sertiesuvvieh mijjen seabradahkide.

Sijhtebe digitaale vuekieh saemien lidteratuvredistribusjovnese prioriteeredh juktie saemieh edtjeh stuerebe bahtsemem áadtjodh saemien lidteratuvrese. Sijhtebe aaj barkedh bahtsemem bueriedidh maana-tv:se, noereprogrammide jih filmide maanide jih noeride.

Edtjebe medijebievnesem darjodh daan boelhken, dejnie ulmine dam jittjeraarehke saemien preessem nænnoestidh, jih abpesaemien byögkelesvoetem sjugniedidh. Medijh byöroeh gellievoetem saemien seabradahkesne jih dejnie joekehts saemien gieline vuesiehtidh, aaj upmeje-, pijte- jih skoltesaemien.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh viehkiehtidh daaletje institusjovnh nænnoestidh jih tseegkemem orre institusjovnijste tjirkedh. Edtjebe tjirkedh prosjekth illesuvvieh, mejgumie nierhkeme, goh saemien tjeahpoemuseum Karasjohkesne jih dokumentasjovnejarnge bigkemen bijre Alta-Guovdageaidnujeanoste Mazesne. Mijjeh tseegkemem ávteste barkebe institusjonelle hiejmijste vuelide jih aerpiedaajrose immaterijelle kultuvreapine ektine, jih aaj tseegkemen ávteste saemien skihpevaarjelimmiejarngeste.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh barkedh guktie saemien festivaalh jih gaavnedimmiesijjeh edtjeh evtiedimmienuepieh áadtjodh. Sijhtebe aalkoedáarjoem vedtedh jieniebidie saemien gaavnedimmiesijjide.

Saemien tjehpiedæjjah leah vihkeles saemien gielh, dovne Saepmesne, Nöörjesne jih álkoelaantesne. Laavenjostoeguejmieh sijhtieh ööhpehtimmieprogrammem tseegkedh saemien tjeahpose, jih internasjonalseeremem tjehpiedæjjalatjkoste prioriteeredh. Daan boelhken laavenjostoeguejmieh sijhtieh prioriteeredh saemien sisvegem Bådáddjosne goh europaan kultuvreáejviestaare 2024, jih ektietijjetjeahpovesiehtimmie Venezia biennalen.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh saemien gaarsjelimmielatjkoem tseegkedh jih dan tjirrh saemien gaarsjelimmie nænnoestidh.

Raastenâhkehtimmie

Saemieh leah åålmege njieljie laantine, jïh laavenjostoeguejmieh sijhtieh staateraasth edtjeh dan onne heaptojne årrodh goh gåarede mijjen ektiedahkosne sinsitnine goh åålmege. Saemien raasteheaptoemoenehtse (2021) lea juvnehtimmieh deelleme råajvarimmiej bijre Saemien parlamen-tarihkeles raaran (SPR).

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh juvnehtimmide bæjjese fulkedh, jïh prioriteeredh dam maam maahta daan biejjien loetedh gaskesadtemisnie nõörjen åejvieladtjigujmie, jïh maam Saemiedig-kie maahta jïjtje loetedh.

Covid-19-pandemije lea stoerre vaanoeh vuesiehtamme åejvieladtji gietedimmesne saemien seabradahkeste aehpietsiehkine. SPR lea ellies kraanskomem krieveme dejstie konsekvensijste steegkeldh raasth leah saemide åtneme, jïh sijhtebe dam barkoem bæjjese fulkedh åejvieladt-jigujmie. Daate barkoe byöroe ekonomes, sosijaale jïh kulturelle tsiehkies feerhmedh, jïh guktie nasjonaale aehpiesoejkesjh viehkietieh vaanojde staeriedidh.

Laavenjostoeguejmieh dan guhkiebasse ulmien mietie barka akten ektie almetjeveeljeme orgaanen bijre. Sijhtebe nuepieh vuarjasjidh ektie veeljemebiejjien bijre. Sijhtebe dam saemien laavenjostoem guhkiebasse evtiedidh lissiehtamme skuvlelaavenjostoem tjïrrh, jïh ektie learoeseojkesjen åvteste barkedh saemiengielesne, jïh ektie ööhpehtimmiepolitihken åvteste. Sijhtebe aaj daerpies jarkelimmiej åvteste laavenjostedh raeriestimmesne Noerhtelaanti saemiekonvensjovnese.

Healsole jïh hokse

Dïhte veelelaakan mujhti guktie Skoalpa-Mággá Goalsemohkisne veedtjesovvi gosse almetjh jallh kreekh skeamtjoejin.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh seammavyörtegs healsoefaalenassi åvteste barkedh saemien år-roejidie. Saemien healsoedienesjh edtjeh gååvnesidh gaajhkide saemide saah gusnie årroeh, aaj laanteraasti rastah. Saemien årroji healsoedienesjh tjuerieh saemien kultuvrem, histovrijem, jieledevuekieh jïh gielem krööhkestidh.

Sijhtebe strategijem «sjïerehealsoleedienesje saemien årroejidie» (2021) bæjjese fulkedh, jïh saemiej jïjtjenænnoestimmieaktam gorredidh evtiedimmesne healsoleedienesijstie ILO 169 mietie, art. 25. Sijhtebe salkehtidh guktie saemien healsoleedienesjh maehtieh reeresovvedh, gaskem jeatjah vuarjasjidh Sámi Klinihkkam lutnjedh Healsole Finnmarkhkeste jïh Healsole Noerhten nualan biejedh. Sijhtebe Sámi Klinihkkan barkoedajvem vijriedidh, jïh jåerhkedh faalenassem psykiske healsolevaarjelimmien sisnjelen lutnjedh, viehkine SANKS:n barkoefaamoem lissiehtidh.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh saemien perspektijvh gorresuvvieh nasjonaale prosessine healsoen bijre, jïh saemien tjirkijh tjirkedh gaajhkine healsolegiehtelimmine.

Sijhtebe prioriteeredh laavenjostose jïh evtiedæmman saemien healsoleedienesijstie sjiehteladtedh tjïeltine. Laavenjostoeguejmieh sijhtieh jåerhkedh saemien healsoleviermieh däärjoehtidh, jïh dejtie jieniebidie dajvide vijriedidh. Mijjeh tseegkemem däärjoehtiebie baersieldimmie- jïh akuttefaalenasseste Altesne. Sijhtebe nasjonaale toelhkediennesjen åvteste barkedh, jïh saemien digitaa-le dääkterefaalenassem tseegkedh.

Sijhtebe barkedh guktie saemien båarasåbpoe almetjh vyörtegs healsole- jïh hoksefaalenassem åadtjoeh mij fiereguhten identiteetem jïh histovrijem våaroeminie åtna. Sijhtebe barkedh sae-

mien geriatrijen barkoedâehkiem Sámi Klinihkkesne guhkiebasse evtiedidh, jïh laavenjostosne Saemiedigkien voereseraerine, saemien voeresestrategijem hammoedidh.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh tjirkedh saemien maanah jïh noerh hijven jïh jearsoe byjjenimmiet-siehkieh âadtjoeh. Dan sisnie tjïelke barkoe vædtsoesvoeten vööste lihke relasjovnine jïh daaresjimmien vööste, psykiske healsoefaalenassh guhkiebasse evtiedidh, jïh råajvarimmiejgumie barkedh mah leah stuvreme hööptemen vööste aemieluesiemistie. Sijhtebe struktuvren mietie barkedh juktie maanagiefiesvoetem saemien dajvine heerredidh.

Regijonaale evtiedimmie jïh gaskenasjonaale barkoe

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh laavenjostoelatjkoeh nænnoestidh tjïeltigujmie, fylhkigujmie jïh jeatjah instaansigujmie mej diëdte dienesji âvteste saemien årroejidie. Latjkoeh edtjeh viehkiehtidh dienesjidie bueriedidh. Edtjebe laavenjostoelatjkojde bæjjese fulkedh jïh Saemiedigkien stoerretjåanghose buektedh jaabnan, ektie aamhtesisnie.

Daan boelhken guejmieh sijhtieh barkedh guktie Saemiedigkien latjkoeh dej stööremes staa-rigujmie, saemiej årroji daerpiesvoeth maanagiertese jïh skuvlefaalenassese gorrede, faalenas-se lierehtimmien bijre jïh nænnoestimmie saemien gieleste, saemien gaavnedimmiesijjiste jïh healsoe- jïh kultuvrefaalenassijste. Vihkele daate faalenasse vadtasávva dovne gielekusvji jïh ööhpehtimmien bijre saemiengielesne universiteetedaltesisnie. Sijhtebe aaj pryövemh dorjesuvvieh saemien profijleskuvligujmie goh bielie laavenjostoelatjkojste.

Daan boelhken sijhtebe barkoem galhkedh laavenjostoelatjkoiejgumie Tråanten tjïeltine jïh In- nlandet fylhkentjïeltine. Sijhtebe jienebh prosesh bæjjese fulkedh gusnie daerpies laavenjosto- elatjkoiejgumie. Sijhtebe barkedh guktie jienebh tjïelth jïh fylhkentjïelth edtjeh bieline sjïdtedh saemien gielen reeremedajveste.

Laavenjostoeguejmieh mielieh mijjieh aalkoeåålmegelaavenjostoen jïh solidariteeten tjïrrh, ma- ehtebe dovne mijjen jïh jeatjah aalkoeåålmegi politihkeles jïh riekteles sijjiem bueriedidh. Aal- koeåålmegh edtjeh reaktam utnedh meatan årrodh gosse gaskenasjonaale seabradahke edtja loetemh gaavnedh globaale aamhtesisnie, goh vuesiehtimmien gaavhtan reaktaaamhtesh, gie- fiesvoete, healsoe, baahtseme ööhpehtæmman, klijma jïh byjrese. Sijhtebe gaskem jeatjah bar- koem prioriteeredh EN:n aalkoeåålmegegielejaepine, bæjjese fulkedh EN:n Food system Summit, klijmarååresjimmieh jïh Konvensjovne biologeles gellievoeten bijre. Sijhtebe aaj aalkoeåålmegen reaktam nænnoestidh meatan årrodh EN:sne jïh jeatjah gaskenasjonaale orgaanine.

Nænnoes Saemiedigkie

Aktanidie saemievielletjh jïh saemieåabpetjh! Dan guhkiem mijjieh sierrene tjåadtjobe ibie gåabph bætieh. Gosse ektesne dellie libie veaksehke.

Laavenjostoeguejmieh tuhtjeh vihkeles nænnoes Saemiedigkiem utnedh, mij nuepiem âtna dâ- arjojne årrodh dejtie saemide mah dam daarpesjïeh, jïh maahta viehkiehtidh saemien seabradah- kem guhkiebasse bigkedh. Gosse Saemiedigkien nuepiem nænnoste dagkeres diëdtem vaeltedh, mijjieh viehkiehtibie leajhtadimmiem saemien seabradahkesne tseegkedh. Mijjieh sijhtebe Sae- miedigkien politihkeles jïh reereles barkoefaamoem lissiehtidh juktie maehdedh gaajhkh laaven- jassh loetedh saemien seabradahkesne.

Akte prioriteereme laavenjasse lea lissiehtamme ekonomeles mierieeaktoej âvteste barkedh Sae- miedægkan, mij tjåadtjoen sjïdteme jalhts laavenjassh leah stuerebe sjïdteme. Hijven mierie- eak- toeh Saemiedægkan lea eevre daerpies jis Saepmie edtja guhkiebasse evtiesovvedh. Saemiej

reaktah j̄ih reakta j̄ijtje moenedh lea aaj akte reakta j̄ijtjemem organiseeredh, j̄ih institusjovnh tseegkedh mah mijjen seabradahkedaerpiesvoetide sjehtieh.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh varke aktine ellies giehtjedimmine j̄ih evalueereminie n̄ierhkedh dehtie tekniškeles tjirrehtimmeste saemiedigkieveeljemistie 2021, gusnie gaskem jeatjah lea reekteme haestemi bijre orrestamme veeljemelâhkoeh âadtjodh, j̄ih illedahkh âadtjodh veelje-meâejvieladtijjste. Saemiedigkieveeljeme lea nasjonaale veeljeme j̄ih byöroe seammalaakan gie-tesovvedh goh stoerredigkieveeljeme.

Edtjebe vijries moenehtsem saemiedigkietjirkijijstie tseegkedh mij edtja raeriestimmiejgugmie bâ-etedh revideeremasse Saemiedigkien tjâanghkoeeöörnegistie. Edtja raeriestimmide gietedidh âv-telen daate boelhke nâhka.

Gosse tjirkie saemien noerh âadtjoeh meatan ârrodh moenedh, dellie aaj Saepmien bâetijem ae-jkiem skâârvebe. Sijhtebe barkedh Saemiedigkien noerepolitihkeles moenehtsem n̄ænnoestidh (daaroen SUPU) goh politihkeles hâalomeröjre saemien noeri âvteste. SUPU maahta gaskem jeatjah viehkiehtidh jearsoe gaavnedimmiesijjeh noeride sjugniedidh, j̄ih viehkiehtidh guktie saemien maanah j̄ih noerh biëvnesh j̄ih lierehtimmiem âadtjoeh Saemiedigkien barkoen bijre.

Laavenjostoeguejmieh sijhtieh prioriteeredh Rijkerevisjovnen m̄ierhkesjimmieh bæjjese fulkedh Goerehtimmesne saemiedigkieraerien stuvremesysteemesne ulmiejaksemasse (2019).

Laavenjostoeguejmieh Leah siemes aktem öörnegem sjehtesjih juktie d̄ienestem joekedidh Finnmaarkhebeekeste (FeFo), j̄ih eevre boelhken aalkoelisnie sæjhta aamhtesem Saemiedigkien stoerretjâanghose buektedh ektiestuvremen bijre Finnmarkheneekeste.

Laavenjostoeguejmieh mielih Saemiedigkien sj̄id̄tije aamhteselâhkoen gaavhtan lea daerpies vuariasjidh mejtie naan faagesuerkieh bööremeslaakan reeresuvvieh direktoraatemaallen mietie. Kultuvremojhtesereereme j̄ih sijjienommedienesje Leah dej suerkiej gaskem mejtie byöroe evalueeredh.

Sijhtebe daan saemiedigkieboelhken stabijle stâvroem tjirkedh gusnie aaj Saemiedigkien unnebelâhkoeh hijven barkoenuepieh âtna. Gosse lissiehtamme digkiedimmie j̄ih tsâatskelesvoete Saemiedigkien bijre j̄ih dej aamhtesi bijre mah gietedæmman bâetieh, dellie d̄ihte saemien seabradahkeevtiedimmiem jielehte j̄ih eadtjohkevoetem sjugnede. Sijhtebe hoksedh Saemiedigkie, goh jeatjah almetjeveeljeldh orgaanh, rââresje j̄ih raerieh gaavna j̄ih sijjiem vadta ovmessie mielh utnedh politihken bijre. Mijjen d̄iedte lea stuvreme Saemiedigkeste hijven prosesside sjehteladta, j̄ih nuepieh vadta daajroem veedtjedh j̄ih digkiedidh saemien seabradahkesne.

*Debpene, dubpielisnie – elmie jïh mearoe sinsitniem
gaavnedin. Dle tjelmie ij guhkebe vuejnieh.*

*Men åssjaldahkh jïh aejverh eantan guhkebe såajtoelieh.
Dejtie ij mejtegh geeresth, ij mearoe, jïh ij akt elmie.*

Anders Larsen (Beaiveálggu, 1912).

